

М. В. РИЖКОВА

аспірант

Класичний приватний університет

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК СКЛADOVA ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті розглянуто питання професійної компетентності реабілітолога, загальні та професійні компетенції, висвітлено роль і місце педагогічної майстерності в системі компетенцій сучасного фахівця з фізичної реабілітації, її вплив на формування тих чи інших компетентностей.

Ключові слова: компетенція, компетентність, педагогічна майстерність, фахівець з фізичної реабілітації, професійна підготовка реабілітолога.

Компетентнісний підхід до підготовки та оцінювання практичної діяльності фахівців є вже давно застосованим у світі та поступово завойовує свої позиції в Україні. Всебічно розглянуте та обґрунтоване як саме поняття професійної компетентності, так і доцільність його застосування. Розроблено визначення та складові професійної компетенції й компетентностей для існуючих сьогодні спеціальностей, не є винятком і спеціальність “Фізична реабілітація”. Так, ті чи інші аспекти професійної компетентності реабілітолога розглянуто в наукових працях Н. Белікової, В. Кукси [10], В. Мурзи, А. Шевцова та ін., але, на думку багатьох авторів, наразі в теорії та методиці професійної освіти проблема професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації є невирішеною. Виходячи з аналізу сучасних наукових публікацій та дисертаційних досліджень, бачимо, що серед науковців не існує єдиної думки щодо чіткого визначення складових (компонентів) професійної компетенції фахівця з фізичної реабілітації.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі та місця педагогічної майстерності та її складових у системі загальних і професійних компетенцій фахівця з фізичної реабілітації.

У сучасній науковій, професійній та психолого-педагогічній літературі досить широко розглянуто питання розвитку та підвищення компетентності фахівців різних напрямів підготовки (М. Артємова, В. Беда, І. Зязюн, В. Докучаєва, Н. Краснова, Н. Кузьміна, Н. Ларіонова, А. Маркова, О. Овчарук, С. Харченко, В. Шаповалова та ін.).

Якщо узагальнити існуючі визначення компетентності, то можна зазначити, що поняття “компетентність” має складний ємкісний зміст, оскільки охоплює різні сторони особистості (як людини, суб’єкта діяльності, індивідуальності) та інтегрує її різноманітні характеристики, що можуть бути предметом вивчення різних наук [5]. Компетентнісний підхід розглядає як ключовий чинник саме особистість фахівця, центральною фігурою

вивчення є людина, розглянута крізь призму теоретичних знань, практичних навичок та особистісних якостей.

Проблематику діагностичної та здоров'язберігальної компетентності реабілітолога розкриває А. Фастівець [11; 12], І. Бріжата, В. Буйвало [3], Л. Волошко акцентує на соціально-психологічній компетентності: «Специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації передбачає врахування особливостей міжособистісної взаємодії між усіма суб'єктами реабілітаційного процесу та потребує спрямування професійної підготовки студентів не лише на знаннево-репродуктивний норматив, а й на досягнення ними високого рівня соціально-психологічної компетентності. У зв'язку з цим умовою формування професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації визнано групову навчальну діяльність студентів, що має значні потенційні можливості у плані їхньої підготовки до виконання професійних функцій у системі “людина – людина”» [14].

В. Крупа пропонує таке визначення: “Професійна компетентність фахівця фізичної реабілітації – це специфічна здатність індивіда, яка необхідна для ефективного виконання конкретних видів реабілітації на основі визначених професійно важливих особистісних якостей, знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій”, а також зазначає, що найбільш прийнятним є підхід до визначення професійних компетенцій реабілітолога (І. Зимня, О. Лебедєв, А. Хуторської та ін.), у якому розглянуто: спеціальний компонент (володіння професійною діяльністю на досить високому рівні); соціальний (володіння спільною професійною діяльністю, співробітництвом, а також прийнятими в цій професії прийомами професійного спілкування); особистісний (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку); індивідуальний (володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, вміння організувати працю без перевантажень); управлінський (володіння знаннями та вміннями планувати, формувати цілі та завдання діяльності, організувати її, аналізувати результати тощо) [8].

Д. Воронін зазначає, що професійна компетентність як інтегральна характеристика діяльності фахівця з фізичної реабілітації включає три компоненти: когнітивний – володіння спеціальними знаннями; операційний – здатність до їх реалізації на практиці через сформовану систему спеціальних умінь і навичок; аксіологічний – інтеріоризація системи професійних цінностей реабілітаційної практики як норма професійної діяльності, що була засвоєна під час професійно-практичної підготовки студентів.

Також він виділяє інші компоненти професійної компетентності:

1) методичну (організаційно-технологічну) компетентність – володіння різними методами та засобами фізичної реабілітації на основі ґрунтовних знань фізіологічних і біохімічних аспектів функціонування органів і систем організму людини;

2) інформаційно-аналітичну компетентність – володіння сучасними інформаційними технологіями, розуміння сфери їх застосування в професійній діяльності, вміння критично аналізувати наукову інформацію;

3) дослідницьку компетентність – володіння сучасними науковими методами досліджень у фізичній реабілітації, фізичній культурі та спорті;

4) управлінську компетентність – володіння методами, прийомами керування власною професійною діяльністю та діяльністю інших суб'єктів реабілітації;

5) валеологічну компетентність – володіння сучасними валеологічними практиками (масажем, самомасажем, аероіонотерапією, апітерапією, дієтотерапією, методиками загартування тощо), вміння будувати програму власного здорового життя з використанням різних валеологічних засобів;

6) освітню компетентність – усвідомлену здатність до професійного та особистісного саморозвитку, цілеспрямованого вдосконалення професіоналізму;

7) правову компетентність – володіння нормативно-правовою базою в галузі фізичної реабілітації, фізичної культури та спорту;

8) психолого-педагогічну компетентність – володіння знаннями з психології особистості, прийомами педагогічного менеджменту;

9) культурну компетентність – знання специфіки національних культур і традицій різних груп населення та принципів роботи з ними, культури міжособистісних стосунків;

10) “здоров’язберігаючу компетентність” – певний рівень медично-валеологічної грамотності студента, стан соціального благополуччя, ступінь розвитку творчих сил, фізичних, психічних і розумових здібностей людини, виражених в організації її життєдіяльності, у ставленні до самої себе, інших людей, до природи [6].

Останній перелік майже не стосується суто професійних знань і навичок, але має багато спільного з тим, що запропоновано як перелік ключових компетенцій експертами Ради Європи, точніше, може бути його розширеною версією.

Зазначимо, що одним із головних завдань професійної освіти є формування ключових компетенцій, які необхідні для будь-якої професійної діяльності. Експерти Ради Європи вказують на ключові компетенції, яких повинні набути сучасні випускники вищих навчальних закладів професійної освіти: соціальні компетенції, комунікативні, міжкультурні, інформаційні, навчальна компетентність – здатність навчатися впродовж усього життя, що є основою безперервної професійної освіти [7, с. 69].

Фізичну реабілітацію розглядають і як лікувально-педагогічний, і як виховний процес із використанням різних засобів: активних (усіх форм лікувальної фізичної культури), пасивних (масажу, фізіотерапії, мануальної терапії, природних чинників) і психорегулюючих (аутогенного тренування, м'язової релаксації) [13]. Отже, фізичну реабілітацію трактують як лікувальний, педагогічний і виховний процес, основним засобом якого є фізичні

вправи та елементи спорту, при використанні яких необхідне володіння педагогічною майстерністю з боку фахівців із фізичної реабілітації [2, с. 27]. В. Кукса визначає реабілітацію як навчально-професійну галузь науково-практичних знань природничо-валеологічного й фізкультурно-відновлювального напрямів, яка вивчає закономірності механізмів оздоровлення хворої людини з метою досягнення нею оптимального рівня функціонування систем організму, розвитку здібностей у пристосуванні до незалежної діяльності в різних сферах соціальних відносин, покращення якості життя, внутрішньої та навколишньої екології через засоби рухової активності, природовикористання, підвищення власної відповідальності за індивідуальне здоров'я [10].

В самих визначеннях реабілітації як галузі знань і динамічного процесу відведено значне місце педагогічному компоненту, без якого, очевидно, здійснення цього процесу неможливе.

О. Владімірова зазначає, що сучасний процес зміни освітніх пріоритетів, вимог до якості професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі фізичної реабілітації детермінує необхідність розглядати педагогічну позицію майбутніх фахівців сучасних оздоровчих центрів у професійному аспекті [4].

Аналізуючи співставлення загальних ключових компетентцій фахівця, професійних компетентностей реабілітолога та складових педагогічної майстерності й педагогічних здібностей, бачимо, що складові педагогічної майстерності та педагогічні здібності мають широке поле реалізації в межах майже всіх компетентностей.

Загальні ключові компетенції є обов'язковими для будь-якого фахівця високого рівня, оскільки забезпечують формування повноцінної розвинутої особистості, якісне, комфортне функціонування в соціумі та якісну взаємодію з його компонентами. Вони сприяють постійному особистісному та професійному зростанню, охоплюючи всі сфери діяльності як теоретичної й наукової, так і прикладної, що є особливо важливим в аспекті професійної взаємодії в системі "людина-людина", а в нашому випадку це відносини "реабілітолог-реабілітант". Ці компетентності містять у собі значну питому вагу педагогічних навичок і вмінь, що передбачає бажаність формування й розвитку педагогічної майстерності в системі загально професійних навичок фахівця.

Соціальні компетенції, які потребують здатності брати участь у прийнятті спільних рішень, функціонуванні та покращенні демократичних інститутів, урегульовувати конфлікти ненасильницьким шляхом, пов'язані з такими компонентами педагогічної майстерності, як гуманістична спрямованість і здатність до педагогічної діяльності. Вони потребують наявності організаційних, комунікативних авторитарних, особистісних та фасилітативних здібностей і реалізуються в практичній діяльності реабілітолога як уміння ефективно працювати в мультидисциплінарній команді, уникати й

усувати конфліктні ситуації з пацієнтами та фахівцями суміжних спеціальностей, професійний такт, відповідальність, саморегуляція.

Комунікативні компетенції передбачають толерантність, уміння спілкуватися, вони реалізуються через такі складові педагогічної майстерності, як здатність до педагогічної діяльності й педагогічна техніка. Ці компетентності забезпечуються дидактичними, комунікативними, соціально-перцептивними, особистісними, авторитарними, гностичними, конструктивними, рефлексивними, фасилітативними та експресивними педагогічними здібностями. В повсякденній професійній діяльності фахівця з фізичної реабілітації комунікативні компетенції реалізуються як толерантність до будь-якого пацієнта, незалежно від його фізичного чи психічного стану, вміння ефективно спілкуватися з реабілітантами різного віку, нозологічних груп і соціального статусу, співчувати, розуміти внутрішній світ та психоемоційний стан хворого, прогнозувати перебіг і результати реабілітаційного процесу, доцільно обирати засоби та методи педагогічного впливу для надання мотивації здоров'я, навчання фізично й соціально необхідним навичкам реабілітації та самореабілітації, викликати довіру, повагу, вміти надати необхідну допомогу.

Міжкультурні компетенції включають розуміння відмінностей, розуміння один одного, здатність жити з людьми різних культур, мов, релігій, вони пов'язані з такими складовими педагогічної майстерності, як гуманістична спрямованість і здатність до педагогічної діяльності. Для їх реалізації необхідні дидактичні, соціально-перцептивні, особистісні, гностичні та комунікативні здібності. Наявність такої компетенції, забезпеченої відповідними складовими педагогічної майстерності та педагогічними здібностями, втілюється в умінні якісно та ефективно виконувати професійні обов'язки відносно пацієнтів будь-якої релігії, культури, мови, оскільки враховуються, розуміються й поважаються об'єктивно існуючі відмінності, створюється атмосфера довіри, поваги та взаєморозуміння.

Інформаційні компетентності передбачають володіння комп'ютерною грамотністю, здатність оволодіти новими технологіями в галузі, вони пов'язані з професійною компетентністю й реалізуються через такі педагогічні здібності, як академічні, науково-педагогічні, гностичні. Інформаційна компетентність дає фахівцю можливість ефективно та своєчасно опановувати сучасні реабілітаційні технології, аналізувати потенціал хворого й можливості реабілітаційного закладу, добираючи оптимальну програму реабілітації, використовувати в роботі високотехнологічні прилади та обладнання.

Навчальна компетентність – здатність навчатися впродовж усього життя, що є основою безперервної професійної освіти. Вона перетинається з професійною компетентністю та здатністю до педагогічної діяльності. Для набуття цієї компетентності важливі академічні, організаційні, науково-педагогічні, гностичні, конструктивні педагогічні здібності та здатність до концентрації й розподілу уваги. Вони забезпечують постійне професійне самовдосконалення через здатність до навчання, синтез, аналіз та уза-

гальнення інформації, вміння планувати й прогнозувати результати самостійного творчо-професійного пошуку, самоусвідомлення в професії.

Висновки. Необхідність розглядати педагогічну позицію майбутніх фахівців-реабілітологів у професійному аспекті продиктована сучасними вимогами до якості професійної підготовки та базовими положеннями Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті. Компетентність реабілітолога визначають через сферу його компетенцій, яка, в свою чергу, пов'язана із сутністю самого процесу реабілітації. Фізичну реабілітацію багато авторів трактують не тільки як лікувальний, відновний, оздоровчий, а й як педагогічний, виховний процес, для успішного здійснення якого реабілітологу необхідне володіння педагогічною майстерністю. Через прояв педагогічних здібностей та педагогічну техніку педагогічна майстерність сприяє підвищенню рівня майже всіх професійних компетентностей фізичного реабілітолога й водночас є складовою його компетенцій.

Список використаної літератури

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів / А. М. Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Башкін І. Роль і місце фізичної реабілітації у загальній системі охорони здоров'я населення / І. Башкін, Е. Макарова, А. Різік, М. Кавакзе // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 25–29.
3. Бріжата І. А. Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього реабілітолога / І. А. Бріжата, В. Буйвало // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2014. – № 118. – С. 69–72.
4. Владимірова О. В. Профессиональная компетентность будущего специалиста по физической реабилитации как условие его конкурентоспособности / О. В. Владимірова // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2009. – № 5. – С. 43–46.
5. Волошко Л. Б. Професійна компетентність студентів як предмет психолого-педагогічного аналізу / Л. Б. Волошко // Наука і сучасність : збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Т. 48. – С. 22–32.
6. Воронін Д. Є. Модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації [Електронний ресурс] / Д. Є. Воронін // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2008. – № 1. – Режим доступу: http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/articles/2008/08_01vdemfp.pdf.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ : К.І.С., 2004. – 112 с.
8. Крупа В. В. Определение сущности и содержания формирования профессиональной компетентности будущих специалистов физической реабилитации / В. В. Крупа // Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки. – 2014. – № 4 (73). – С. 176–187.
9. Кукса В. О. Переорієнтація професійної самосвідомості студента-фізреабілітолога / В. О. Кукса // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 4. – С. 40–47.
10. Кукса В. О. Професійна підготовка фахівців з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук / В. О. Кукса. – Київ, 2002. – 317 с.

11. Фастівець А. В. Результати формування діагностичної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації / А. В. Фастівець // Наукові праці ДонНТУ. Серія: “Педагогіка, психологія і соціологія”. – Донецьк, 2015. – С. 213–217.

12. Фастівець А. В. Стан сформованості діагностичної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації / А. В. Фастівець // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – № 2 (36). – С. 114–121.

13. Физическая реабилитация: учебник для академий и институтов физической культуры / под общей ред. проф. С. Н. Попова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 608 с.

14. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. Б. Волошко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2006. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2017.

Рыжкова М. В. Педагогическое мастерство как составляющая профессиональной компетентности специалистов по физической реабилитации

В статье рассмотрены вопросы профессиональной компетентности реабилитолога, общие и профессиональные компетенции, освещены роль и место педагогического мастерства в системе компетенций современного специалиста по физической реабилитации, ее влияние на формирование тех или иных компетентностей.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, педагогическое мастерство, специалист по физической реабилитации, профессиональная подготовка реабилитолога.

Ryzhkova M. Pedagogical Excellence as a Part of Professional Competence of Specialists in Physical Rehabilitation

Competence approach is applied for a long time in the world and is gradually gaining its position in Ukraine. Definition and components of professional competence and competencies are already designed for existing at present specialties and for physical rehabilitation as well. According to many authors, the problem of professional competence of specialists in physical rehabilitation is not solved and its concept within components are to be clarified.

The purpose of the article is to substantiate the role and place of pedagogical excellence and its components in the system of general and professional competencies of expert in physical rehabilitation.

Issues of development and capacity building of specialists in different areas of training are widely discussed in modern scientific, professional, psychological and pedagogical literature. Competence approach considers the personality of specialist as a key factor, while the central figure of study is a man, considered in the light of theoretical knowledge, practical skills and personal qualities. Problematics of rehabilitologist's competence is developed by A. Fastivets, I. Brizhata, V. Buyvalo, L. Voloshko, V. Krupa, D. Voronin.

Analyzing the comparison of general key professional competencies of rehabilitologist and components of pedagogical excellence and teaching abilities we can see that the elements of pedagogical excellence and teaching have a wide field for implementation within almost all competencies.

Rehabilitologist's adequacy is determined by the scope of its competence, which, in turn, is connected with the essence of the rehabilitation process. Pedagogical excellence helps increase almost all professional competencies of physical rehabilitation specialist through the display of pedagogical skills and teaching techniques and in the same time is the element of its competencies.

Key words: competence, competencies, pedagogical skill, specialist in physical rehabilitation, vocational training specialists in physical rehabilitation.